

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Донишгоҳи байналмиллалии
забонҳои хориҷии Тоҷикистон

ба номи С. Улуғзода

доктори илми филология, профессор

Гулназарзода Ж. Б.

« 26 » январӣ соли 2024

ТАКРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Исмоилова Дилором Ҳақбердиевна дар мавзӯи «Ҳабиб Аҳрорӣ ва ташаккули мактаби тарҷума дар адабиёти муосири тоҷик» барои дарёфти дараҷаи илми номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт; равобити адабӣ

Мутобиқати мухтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илм.

Диссертатсияи Исмоилова Дилором Ҳақбердиевна дар мавзӯи «Ҳабиб Аҳрорӣ ва ташаккули мактаби тарҷума дар адабиёти муосири тоҷик» ба банди 5-уми баҳши «Соҳаҳои таҳқиқот»-и шиносномаи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт; равобити адабӣ мувофиқат мекунад.

Тарҷума аз забони русӣ ба тоҷикӣ собиқаи беш аз як қарн дорад ва баҳусус, аз ибтидои садаи бист мавриди тавачҷух қарор гирифт ва бо тавсияи имконоти ҷоп ва нашр миқдори тарҷума, хосса тарҷумаи осори бадеии рус, халқҳои шуравии пешин ва ҷаҳон афзоиш ёфт, ба тавре ки тарҷума дар фарҳанги як қарни охири Тоҷикистон, чи аз назари миқдор ва чи аз назари сифат, тадриҷан болотарин дараҷаи аҳаммиятро ба даст овардааст. Дар идомаи ин падидаи камсобиқа дар таърихи адабиёти мо усули назарии тарҷума ва баррасии низоми санҷиши он мавриди тавачҷух қарор гирифта бошад ҳам, ин баҳсҳо, аз дараҷаи тақризи болотар нарафтааст. Асарҳои тарҷумавӣ солҳо, даҳсолаҳо диққати касеро ба худ ҷалб накарда мемонанд, тарҷумонҳо дар бораи кори пурмеҳнату пурмашакқати худ аз ҷониби танқиди адабӣ ҳеҷ як сухани неке нашониданд пир мешаванд.

Ҳабиб Аҳрорӣ низ аз ҳамин қабил мутарҷимоне буд, ки то имрӯз фаъолияти тарҷумонӣ, андешаҳояш доир ба таърих ва назарияи тарҷума, маҳорати нависандагӣ ва сахмаш дар луғатшиносӣ таҳқиқ ва баррасӣ нашудаанд. Ҳол он ки кори дар ин замина анҷом додаи ӯ ҳам аз ҷиҳати миқдор, ҳам аз ҷиҳати сифат қамназир мебошад. Ба ин далел, зарурати таҳқиқи диссертатсионии фаъолияти тарҷумонӣ, нависандагӣ, ҷустуҷӯҳояш дар назарияи тарҷума ва луғатшиносӣ дар матни воқеиятҳои таърихиву адабӣ барои ошкор намудани вежагиҳои ташаккул ва роҳҳои таҳаввули мактаби тарҷумаи бадеии тоҷик, назарияи он, моҳияти ҷустуҷӯҳо ва хусусиятҳои ҳунари тарҷумонии ӯ дар ин замина, муҳим ва арзишманд ба назар мерасад.

Саҳми шахсии доктараб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он. Мубрамову зарурати таҳқиқ, дараҷаи омӯзиши он, вазифаи асосии масъалаҳои таҳқиқшаванда, нағзҳои таҳқиқ, моҳияти назарияи амалии он, сохтори умумии қор, инчунин нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва хулосаву натиҷагирӣҳои муаллиф сахм ва нуқтаи назари махсуси ӯро нисбат ба мавзӯи паҷӯиши инъикос мекунад. Саҳми шахсии муаллиф дар омӯзиши назария ва концепсияҳои муҳаққиқони ватанию хориҷӣ дар робита ба мавзӯи баҳси диссертатсия, таҳлилу баррасии онҳо, омода намудани мақолаву суҳанрониҳо зоҳир мешавад. Муаллиф ба таҳқиқи масъалаи илмӣ аз методҳои адабиётшиносӣ истифода карда, равию ва ҷараёнҳои нави паҷӯиши адабиётро ба эътибор гирифтааст.

Қори таҳқиқӣ ба усулҳои асосии илми тарҷума асос ёфтааст: усулҳои муқоисавии типологӣ, таҳлилий, системавӣ, инчунин муқоисавӣ ва контекстии таҳлил. Таҳқиқ ба таҳлили муқоисавии нусхаи асли ва тарҷума асос ёфта, робитаи байни матни асли ва матни тарҷумашуда дар ҷараёни баргардон муқаррар карда шуда, дар он сохтори дохилии тарҷума ба силки таҳқиқ қашида шудааст. Самаранокии ин усул дар он аст, ки душвориҳои маъмулии тарҷума муайян карда шуда, натиҷаҳои он

ба «фактҳои тарҷума» нисбат дода мешавад. Инчунин, ин усул барои ошкор кардани тағирот дар шакл ва мундариҷа, муқоисаи ду ё зиёда тарҷумаҳои як асл кумак мекунад.

Аз ин рӯ, бо масъулият метавон иддао кард, ки диссертатсияи аз ҷониби Исмоилова Дилором анҷомёфта бо назардошти мураттаб баён шудани мавзӯ ва тарҳи мантиқан муназзам доштани бобу фаслҳо ва нуктаҳои муҳимми ҳимояшаванда қобили пазириш мебошад.

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ, ки барои он ба довталаб додани дараҷаи илмии дархостшаванда мумкин аст.

Диссертатсияи Исмоилова Дилором Ҳақбердиевна аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқ, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, рӯйхати адабиёт ва нашри таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия фароҳам омадааст. **Навгонии илмии таҳқиқ** иборат аз он аст, ки дар диссертатсия бори нахуст аҳволу осор, фаъолиятҳои адабӣ, аз ҷумла нависандагӣ, луғатшиносӣ ва тарҷумонии Ҳабиб Аҳрорӣ, нақши ӯ дар пешрафти мактаби тарҷумаи бадеии тоҷикӣ таҳқиқ ва арзёбӣ гардида, ҷойгоҳи ӯ дар раванди инкишофи насри бадеӣ ва тарҷумаи бадеӣ мушаххас шудааст. Дар диссертатсия **аҳаммияти назарӣ ва амалии таҳқиқ**, пеш аз ҳама, дар асоснокии илмӣ ва дарки саҳеҳи хусусиятҳои тафаккури бадеӣ, дар фардияти эҷодӣ ва фаъолияти нависандагӣ тарҷумонии Ҳабиб Аҳрорӣ зоҳир мешаванд. Ба ин далел, осори бадеӣ ва тарҷумонии ӯ ҳаматарафа таҳлил ва арзёбӣ шуда, қонуниятҳои назарӣ ва амалии масъалаҳои мавриди назар муайян ва мушаххас гардидаанд. Аз ин назар, таҳқиқи анҷомгирифта донишҳои назарӣ ва амалиро дар боби тарҷумаи бадеӣ, таърих ва назарияву амалияи он, фардияти ҳунарии Ҳабиб Аҳрорӣ такмил мебахшад.

Ҳамчунин, мавод ва натиҷаҳои пажӯҳишро метавон ҳангоми таълифи таърихи адабиёти тоҷик, таърихи нақди адабӣ, адабиётшиносӣ ва навиштану мураттаб сохтани китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ аз таърихи адабиёти тоҷик, таърихи тарҷумаи бадеӣ ва суҳанронихо дар ин

хусус дар мактаби миёнаву олий истифода кард. Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, мақсаду вазифаҳои таҳқиқ, сарчашмаҳои таҳқиқ, объект ва предмети таҳқиқ, асосҳои назарӣ ва методологии таҳқиқ нишон дода шудааст. Ҳамчунин, сарчашмаҳои таҳқиқ, нуқтаҳои асосии таҳқиқот, ки барои ҳимоя пешниҳод мегарданд, мушаххас гардидааст. Диссертатсия дорои тартиби муайяни илмӣ буда, низоми таҳқиқи мавзӯ барои зина ба зина ҳал гардидани вазифаҳои ба миён гузошта ва ҳосил шудани тарҳи комили пажӯҳиш мусоидат менамояд. Бобу фаслҳои қор паҳлуҳои гуногуни мавзӯро фаро гирифта, ба ҳам алоқамандии мантиқӣ доранд.

Боби аввали рисола «**Чараҳои зиндагӣ ва эҷодиёти Ҳабиб Аҳрорӣ**» унвон дошта, аз ду фасл иборат мебошад. Дар фасли аввали боби мазкур, ки «**Вежагиҳои шарҳи ҳол ва осори Ҳабиб Аҳрорӣ**» номгузори гардидааст, роҷеъ ба зиндагинома, таълифоти бадеиву илмӣ ва осори тарҷумавии адиб маълумот оварда шуда, дар ин замина марҳалаҳои шаклгирии шахсияти инсонӣ ва ҳунарии ӯ мушаххас гардидаанд. Дар таъба сарчашмаҳои боэътимод диссертант муайян намудааст, ки Ҳабиб Аҳрорӣ яке аз бунёдгузори маданияти советии тоҷик, тарҷумони номии адабиёти бадеӣ ва сиёсӣ, нависанда, публитсист, забоншинос ва луғатсоз буда, дар солҳои сиёми садаи гузашта зери роҳбарии бевоситаи устод Айнӣ, бо ҳамроҳии шарикдарсонаш – Абдусалом Дехотӣ ва Абдушукур Пирмуҳаммадзода фаъолияти меҳнатӣ ва адабиашро дар синни ҳаҷдахсолагӣ, яъне соли 1931 дар Нашриёти давлатии Тоҷикистон, ки дар Самарқанд ташкил шуда буд, оғоз карда, то охири рӯзҳои ҳаёташ дар хидмати адабиёту фарҳанги тоҷикӣ, бахусус, соҳаи тарҷумаи бадеӣ будааст. Дар фасли дуюми боби якуми диссертатсия, ки «**Фаъолияти адабӣ, тарҷумонӣ ва луғатшиносии Ҳабиб Аҳрорӣ**» ном дорад, доир ба паҳлуҳои гуногуни эҷодиёти ӯ суҳан рафтааст. Таъкид шудааст, ки Ҳабиб Аҳрорӣ фаъолияти кориашро аз муҳаррирӣ дар Нашриёти давлатии Тоҷикистон, ки он вақт дар

Самарқанд таъсис ёфта буд, оғоз ва маҳз дар ҳамин давра зери роҳбарии бевоситаи устод Айнӣ ба кори тарҷумаи бадеӣ ва таҳрири осори тарҷумавӣ пардохтааст. Аввалин тарҷумаҳои ӯ қиссаи нависандаи англис Ч. Свифт «Гулливёр дар байни лилипутҳо» ва қиссаи нависандаи рус А.А. Фадеев «Торумор» далели аз ибтидо дар интихоби тарҷумаи осори бадеӣ равиши хосро пеш гирифтани ӯст. Ҳабиб Аҳрорӣ дар интихоби асари тарҷумавӣ зери таъсири идеологияи расмии давр, пеш аз ҳама, ба моҳияти иҷтимоии ин гуна осор ва ҷанбаи бадеии он эътибор додааст. Ин равиши интихоб зери таъсири сиёсати расмии ҳукумати шуравӣ сурат мегирифт ва табиист, ки ҳеҷ қаламкаше берун аз он пойгузошта наметавонист. Вале дар ин гуна интихобҳо мутарҷимони асил, аз ҷумла Ҳабиб Аҳрорӣ, пеш аз ҳама, ба ҷанбаи иҷтимоӣ ва ахлоқии асари интихобшуда эътибор меоданд.

Боби дуюми диссертатсия «Нақши Ҳабиб Аҳрорӣ дар инкишофи назарияи тарҷума ва насри бадеӣ» номгузорӣ шуда, аз ду фасл иборат мебошад. Фасли аввал «Саҳми Ҳабиб Аҳрорӣ дар ташаккули назарияи тарҷумаи бадеӣ» унвон дошта, дар он андешаҳои Ҳабиб Аҳрорӣ дар бораи назария ва амалияи тарҷума таҳқиқ ва арзёбӣ шудаанд. Дар диссертатсия таъкид шудааст, ки афкори назарӣ ва амалӣ оид ба тарҷума, бахусус, тарҷумаи бадеӣ дар адабиётшиносии тоҷик дар заминаи мактаби тарҷумаи шуравӣ ба вучуд омада, тадричан ташаккул ёфтааст. Муаллиф бо таҳлили қиёсӣ собит намудааст, ки Ҳабиб Аҳрорӣ яке аз аввалин муҳаққиқ доир ба назария ва таърихи тарҷумаи бадеӣ буда, дар ин замина корҳои қобили мулоҳиза ва судмандеро ба анҷом расонидааст. Мактаби тарҷумаи тоҷикӣ асосан ба равишҳои назарӣю амалии мактабҳои зикршуда пайравӣ карда, бо гузашти солҳо дар заминаи тарҷумаи осори бадеӣ ташаккул ёфтааст ва Ҳабиб Аҳрорӣ яке аз чеҳраҳои эътирофшудае мебошад, ки дар шаклгирӣ ва ташаккули мактаби тарҷумаи бадеии тоҷикӣ ва назарияи он саҳми бузург гузошта,

концепсияи хосси илмию назариашро оид ба ин масъала ба мерос гузоштааст. Дар фасли дувуми боби дуюм, ки «Хусусиятҳои мундариҷавӣ, бадеӣ ва жанрии насри нависанда» унвон гирифтааст, хунари Ҳабиб Аҳрорӣ дар эҷоди насри бадеӣ мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор гирифта, ҷустуҷӯҳои дар ин замина мушаххас гардидаанд. Дар заминаи таҳқиқ ва таҳлили қиёсӣ ба ин натиҷа расидаем, ки ҳикояҳо ва ёддоштҳои нависанда, пеш аз ҳама, ҷеҳраи инфиродии хунари Ҳабиб Аҳрориро бозгӯ менамоянд. Ба ифодаи муҳаққиқ, ҳақиқати зиндагӣ дар тафаккури эҷодии Ҳабиб Аҳрорӣ аз диди фардӣ, андешаи образнок ва усули хосси нигоҳиш, ки мансуби ҳар нависандаи хунарманд мебошад, берун нест. Ба таъбири дигар, воқеияте, ки нависанда тасвир мекунад, аз шахсият ва андешаю орои ӯ ҷудо набуда, маҷмуи таассуроти ӯро низ дар бар мегирад. Боби сеюми диссертатсия «Нақш ва ҷойгоҳи Ҳабиб Аҳрорӣ дар ташаккул ва таҳаввули мактаби тарҷумаи тоҷикӣ» номгузорӣ гардида, аз ду фасл таркиб ёфтааст. Дар фасли аввали ин боб, ки «Таҷрибаи мутарҷим дар интиҳоб ва тарҷумаи осори бадеӣ» унвон дорад, фаъолияти Ҳабиб Аҳрорӣ дар заминаи интиҳоб ва тарҷумаи осори адабиёти ҷаҳон мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Таъкид шудааст, ки аз оғоз фаъолияти тарҷумонии Ҳабиб Аҳрорӣ хусусияти интиҳобиву мутобиқатӣ дошта, вай аз адабиёти ҷаҳон ва рус асарҳоеро барои тарҷума интиҳоб қардааст, ки ба вазифа ва руҳи адабиёти тоҷик мувофиқат ва ҳамоҳангии комил доштаанд. Ба ифодаи дигар, Ҳабиб Аҳрорӣ замоне ба кори тарҷумонӣ шуруъ қардааст, ки давраи бедоршавии тафаккури озодихоҳӣ буд ва ҷомеа барои ғояҳои озодихоҳӣ ва иҷтимоӣгароӣ аз адабиёти бадеӣ муттақо мечуст. Баъдтар, дар алоқамандӣ ба андӯхтани таҷриба ва муайян гардидани асосҳои назарии тарҷумаи бадеӣ, усулҳо ва шартҳои суннати интиҳоби осори тарҷумашаванда тағйиру такмил ёфтааст, ки саҳми Ҳабиб Аҳрорӣ низ дар такмили ин раванд назаррас аст. Дар фасли дувуми боби сеюм, ки «Хусусиятҳои фардӣ ва бадеии сабки тарҷумаҳои Ҳабиб Аҳрорӣ»

номгузорӣ шудааст, масъалаи мухтассоти хунарӣ ва мавқеи фардии мутарҷим дар тарҷумаи осори бадеӣ баррасӣ гардидааст.

Дар диссертатсия таъкид шудааст, ки Ҳабиб Аҳрорӣ се чиз – акс кунондани сабки нависанда дар матни тарҷумавӣ, риоя кардани интонатсияи нутқ, тарҷумаи образ бо образро аз мушкилоти аслӣ ва касбии ин соҳа дониста ва худааш то охирин рӯзҳои фаъолияташ ба ҳалли ин масъала мусоидат намудааст. Осори тарҷумакардаи Ҳабиб Аҳрориро муқоиса карда, диссертант ба ин натиҷа расидааст, ки барои ӯ дар тарҷумаи осори бадеӣ вазни матни асл, оҳанг, тарзи тансиқи маънӣ ва алоқамандии ин унсурҳо бо фабула, сюжет, композитсия ва дигар паҳлуҳои шаклии асари бадеӣ, ки дар маҷмуъ, аломатҳои умумӣ ва ҷудоғонаи сабкро ба ҳам меоваранд, муҳим будааст. Илова бар ин, таҷрибаи ӯ нишон медиҳад, ки дар тарҷумаи асари бадеӣ оҳангнокии умумии асар бо ҳамсозии воситаҳои тасвири бадеӣ эътибори хос дошта, ин ҳама сабки ягонаи асарро шакл медиҳанд. Барои Ҳабиб Аҳрорӣ инъикоси сабки муаллифи нусхаи асл «тарҷумаи дақиқ»-е мебошад, ки аз «маҷмуи воситаҳои коркарди мавод» ба ҳам омада, хусусиятҳои фардӣ ва бадеию миллии он осор ва сабки муаллифи онро инъикос менамояд. Ба ин тартиб, тарҷумаи бадеӣ ҳеҷ гоҳ барои Ҳабиб Аҳрорӣ муовизаи одии вожаҳо дар сатҳи забон ва мутобиқати қонунҳои сарфию наҳвӣ набуда, балки осори бадеиест, ки маънӣ, тарзи ниғориши муаллифи нусхаи асл ва мутаносибан сохтори ғоявию бадеии онро ҳифз менамояд. Дар хулосаи қор натиҷаҳо ва масъалаҳои дар бобҳо ва фаслҳои дахлдори диссертатсия дарҷгардида дар 10 сарҳат ҷамъбаст гардидаанд.

Дар баробари дастовардҳо дар диссертатсия баъзе камбудҳои ҷузъӣ низ ба мушоҳида мерасанд, ки ислоҳи онҳо боиси беҳбуди хусни таҳқиқ хоҳанд гардид:

1. Дар муқаддимаи диссертатсия, хосатан, дараҷаи омӯзиш, қисман адабиёти ба мавзуи рисола алоқаманд сарфи назар шудаанд.

2. Бояд қайд намуд, ки дар таҳқиқоти унвонҷӯ гоҳо услуби илмии таҳқиқ бо услуби публитсистии нигориш омезиш ёфтааст.
3. Дар диссертатсия хатоҳои услубӣ, имлоӣ ва техникӣ (дар сах. 5, 14, 15, 17, 18, 33, 52, 61, 78, 114, 135, 144 ва ғ.) дида мешаванд, ки ислоҳи минбаъдаи онҳо ҳусни илмии корро афзунтар менамояд.
4. Гарчанде бобу фаслҳои диссертатсия бо хулосаҳои мухтасар ва ҷолиб ҷамъбаст шудаанд, аммо дар қисмати ниҳии диссертатсия, ки 10 сархатро фаро мегирад, нуктаҳои ҷамъбасти нисбатан фарохтару зиёдтар хулоса мегардиданд, ба манфиати кор мебуд.
5. Дар рисола бархе вожаҳо ва истилоҳоти илмӣ бо муродифоташон якҷо оварда шудаанд, ки чунин амал хоси таҳқиқоти диссертатсионӣ нест. Беҳтар мебуд, ки муаллиф аз ин вожаҳои илмӣ якеро пазируфта, дар диссертатсия ба кор мебурд.

Камбудихои зикршуда ба ҳеҷ вачҳ ҳусни рисолаҳо кам намеkunанд ва ислоҳи онҳо боиси раvнаки мазмуну моҳияти илмии кор мегардад.

Мазмун ва муҳтавои диссертатсия бо автореферат, ки бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидааст, мувофиқати комил дошта, муҳтавои асосии диссертатсия дар 6 мақолаи муаллиф, аз ҷумла 3 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтаанд.

Аннотатсияи диссертатсия, ки бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар охири автореферати диссертатсия оварда шудаанд, моҳияти илмии диссертатсияи мазкурро ба таври фишурда инъикос менамоянд.

Мутобиқати тахассуси илмии доvталаб ба дараҷаи илмӣ.

Диссертатсияи Исмоилова Дилором Ҳақбердиевна дар мавзӯи «Ҳабиб Аҳрорӣ ва ташаккули мактаби тарҷума дар адабиёти муосири тоҷик» тадқиқоти пурра анҷомёфтаи илмӣ буда, ба талаботи бандҳои 31-37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, комилан мувофиқ мебошад ва муаллифи он шоистаи дарёфти дараҷаи

илми номзади илми филология, аз рӯи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт; равобити адабӣ мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода аз 25-уми январи соли 2024, суратҷаласаи № 6 муҳокима ва тасдиқ гардид. Дар ҷаласаи кафедра иштирок дошт: 18 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» – 18 нафар, «зид» – нест, «бетараф» – нест.

Раиси ҷаласа:

номзади илми филология, дотсент,
мудири кафедраи назария ва таърихи адабиёти
Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Шамсов Н. С.

Эксперт:

доктори илми филология, профессори
кафедраи назария ва таърихи адабиёти
Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Давлатбеков Л. М.

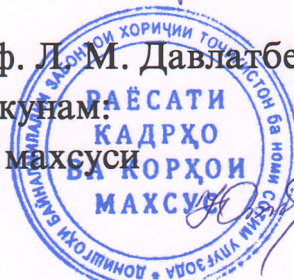
Котиби илми ҷаласа:

номзади илми филология, дотсенти
кафедраи назария ва таърихи адабиёти
Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Боев Ш. Э.

Имзоҳои н.и.ф. Н. С. Шамсов, д.и.ф. Л. М. Давлатбеков
ва н.и.ф. Ш. Э. Боев – ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
ДБЗХТ ба номи Сотим Улуғзода

Юсупова Б. Ғ.

734019, ш. Душанбе, кӯчаи Ф. Муҳаммадиев 17/6.
Тел: (+992 37) 232-50-00;
E-mail: shamsov1960@mail.ru

«25»-уми январи соли 2024.